

Η μουσική παράδοση της Νάουσας

Του Χρήστου Σ. Ζάλιου

Με τη δημοσίευση αυτή θα προσπαθήσω να ρίξω λίγο φως στη μουσική παράδοση της πόλης μας μέσα από την ιστορία μιας μουσικής οικογένειας, των Άτσηδων

Η ιστορία μας ξεκινάει στα μέσα του 19^{ου} αιώνα με τον ερχομό και την εγκατάσταση στη Νάουσα του γενάρχη της οικογένειας Θανάση Άτση. Οι πληροφορίες προέρχονται από συνεντεύξεις μελών της οικογένειας, του Άτση Δημήτριου του Γεωργίου (Γκόγκα) και του Άτση Δημήτριου του Αθανασίου.

Ο Θανάσης Άτσης ήρθε στη Νάουσα 20-22 χρονών μαζί με τον αδελφό του στα μέσα του 19^{ου} αιώνα, από τα Μπιτόλια (σημερινό Μοναστήρι), από το χωριό Βελεσά. Ιθαγένεια είχαν καθαρά ελληνική. Από το χωριό τους έφυγαν όταν χάθηκε κάποιος τούρκος και τους συκοφάντησαν σαν υπαίτιους, με αποτέλεσμα οι τούρκοι να σκοτώσουν τον πατέρα τους και να τους κυνηγήσουν. Ο Θανάσης με τον αδερφό του ήρθαν κυνηγημένοι στη Νάουσα και δούλευαν σαν εργάτες σε μπαξέδια και αμπέλια. Σιγά σιγά έκαναν δικά τους μπαξεβανλίκια. Τους άρεσε όμως πολύ και η μουσική. Ο Θανάσης έπαιζε βιολί και ο αδερφός του ούτι. Μετά τη δουλειά στα χτήματα τους πλησίαζαν πολλές φορές παρέες Ναουσαίων και τους ζητούσαν να παίξουν μουσική για να διασκεδάσουν.

Στη Νάουσα έκαναν στο Θανάση προξενιά μία κοπέλα από το γένος Παλιά. Από το γάμο τους γεννήθηκε ο Δημήτρης (1864) και ένα μικρότερο παιδί ο Γιώργης.

Ο Θανάσης έμαθε στα παιδιά του μουσική, επειδή όμως ήταν αγράμματος το μεράκι του ήταν τα παιδιά του να μάθουν γράμματα. Το Δημήτρη ήθελε να τον κάνει δάσκαλο, αλλά αυτός προς μεγάλη του λύπη τελείωσε μόνο το δημοτικό σχολείο. Στη μουσική όμως ήταν πολύ καλός, έγινε θαυμάσιος κλαρινίστας.

Ο Γιώργης δούλεψε σαν φραγκοράφτης και έπαιζε την καλύτερη κορνέτα μέσα στη Νάουσα, πέθανε όμως πολύ νέος. Όταν πέθανε, τον αντικατέστησε στην κομπανία ο δεύτερος γιος του αδερφού του ο Θανάσης που λέγανε ότι είχε την ίδια Γκαβάτα (γλυκιά φωνή στο όργανο) με τον Γιώργη.

Σε μικρή ηλικία, ο Δημήτρης και ο αδερφός του ο Γιώργης έμειναν ορφανοί από τη μάνα τους. Μετά από λίγα χρόνια ο πατέρας τους ξαναπαντρεύτηκε μια γυναίκα από το Εμπόριο Πτολεμαΐδας, τα Χαϊλιάρια όπως τα έλεγαν. Από το δεύτερο γάμο του ο Θανάσης έκανε άλλα δύο παιδιά, ένα κορίτσι τη Μαρία και ένα αγόρι το Χριστόδουλο. Η Μαρία έγινε δασκάλα κατά το μεράκι του πατέρα της, ενώ ο Χριστόδουλος δε μπόρεσε μεν να μάθει γράμματα, έγινε όμως πολύ καλός μουσικός.

Ο Δημήτρης Άτσης ήταν γεννημένος το 1864 και έμαθε να παίζει κλαρίνο στα 18 του χρόνια, δηλ. το 1882! Κλαρίνο του έμαθε ο πατέρας του και επειδή δεν υπήρχαν όργανα στην περιοχή του το αγόρασε από τη Θεσσαλονίκη, από τον Δημητρίου ο οποίος έφερνε όργανα από την Τσεχοσλοβακία. Το παίξιμο στο κλαρίνο του Δημήτρη Άτση ήταν τόσο παραπονιαρικό, ώστε όταν έπαιζε για να κατεβάσουν τη νύφη από το πατρικό της για το γάμο, όλοι οι καλεσμένοι έκλαιγαν.

Ο Δημήτρης Άτσης με τον Δημητρίου (θεσ/νικη) είχαν οικογενειακή φιλία, διατηρούσαν όμως και κάποια συνεργασία. Μέχρι τα τελευταία του είχε ένα μικρό μαγαζάκι όπου πουλούσε χορδές, επιστόμια, καλάμια για κλαρίνα, και κάποια όργανα. Το μαγαζί αυτό το διατηρούσε στο σημερινό πεζόδρομο της βιβλιοθήκης, κάτω από το σπίτι του Μπαμπάτση, δίπλα στο εστιατόριο του Βαϊνάνου.

Τα παιδιά που απέκτησε ο Δημήτρης τα έκανε μουσικούς. Επειδή ο κόσμος εκείνη την εποχή ήθελε ορχήστρες για τους γάμους και τα γλέντια, προσπάθησε όλα τα παιδιά του να μάθουν μουσική και έκανε με αυτά μια κομπανία.

- Ο πρώτος του γιος ο Νικόλας γεννήθηκε το 1895.
- Μετά γεννήθηκε ο Θανάσης το 1897
- Κατόπιν γεννήθηκε ένα κορίτσι η Βαγγελή.
- Ο Γιώργος (Γκόγκας) γεννήθηκε το 1904 και ήταν δίδυμος με ένα κορίτσι που πέθανε 8 χρονών, τη Βασιλική.
- Τελευταίος του γιος ήταν ο Φιλώτας, γεννήθηκε το 1910 και πέθανε νέος 32 χρονών.

Ο εγγονός του Δημήτρη Άτση αφηγείται την παρακάτω ιστορία:

«Ο παππούς μου είχε αμπέλι και μπαξεβανλίκι (μπαζέ με οπωροκηπευτικά), πολλοί από τους εργάτες που έπαιρνε ακούγοντάς τον να παίζει θέλησαν να μάθουν μουσική.

Από τη Φλώρινα είχε έρθει κάποιος για να μάθει μουσική, και δούλευε στο αμπέλι όλη τη μέρα για να του παραδώσει ο παππούς μου, όποτε του έκανε κέφι, ένα μάθημα μουσικής στο κλαρίνο. Έκατσε ο άνθρωπος 1-2 χρόνια σαν **δούλος** από μεράκι για να μάθει κλαρίνο».

Ο Δημήτρης Άτσης όταν ενηλικιώθηκαν τα παιδιά του έκανε με αυτά κομπανία. Όταν τα παιδιά του ήταν ακόμη μικρά και δεν έπαιζαν στην κομπανία, επειδή αρρώστησε ο αδερφός του ο Γιώργης και δεν μπορούσε να παίζει, συνεργάστηκε με έναν Ναουσαίο που έπαιζε βιολί τον Γκούγκουρα

Αργότερα ο αδερφός του Γιώργης έκανε άλλη κομπανία με τον Χριστόδουλο (γιο του Θανάση από τη δεύτερη γυναίκα του) ο οποίος έπαιζε βιολί και τρομπόνι. Μαζί τους έπαιζε κλαρίνο ο Θανάσης Πλάκας από τα Τρίκαλα της Θεσσαλίας, που ήταν γαμπρός του Χριστόδουλου.

Τα όργανα που έπαιζαν στην οικογένεια Άτση ήταν:

- Ο Θανάσης Άτσης, βιολί
- Ο αδερφός του Θανάση, ούτι
- Ο Δημήτρης Άτσης, κλαρίνο
- Ο αδερφός του Γιώργης, κορνέτα

- Ο πρώτος γιος του Δημήτρη Άτση ο Νικόλας (1895), έπαιζε πολύ καλό τρομπόνι.
- Ο δεύτερος ο Θανάσης (1897-1972), έπαιζε κορνέτα.
- Ο τρίτος γιος ο Γκόγκας (1904-1995), έπαιζε τρομπέτα.
- Ο μικρότερος γιος ο Φιλώτας (1910-1942) έπαιζε τρομπόνι. Ήταν ξακουστός τρομπονίστας μέσα στη Νάουσα.

Τα πρώτα μαθήματα μουσικής τα παιδιά του Δημήτρη Άτση τα πήραν πιθανότατα από τον αρχιμουσικό της εποχής τους τον Μουραμπά. Για τον μικρότερο τον Φιλώτα είμαστε σίγουροι, γιατί τον βρίσκουμε να μαθαίνει μουσική (τρομπόνι) στη φιλαρμονική των προσκόπων, με δάσκαλο τον Μουραμπά. Ο γιος του Θανάση μας λέει ότι ο πατέρας του

έμαθε θεωρία στη μουσική από τον ίδιο δάσκαλο με τον Αριστοτέλη Καζαντζή. Είναι πολύ πιθανόν λοιπόν να είχε δάσκαλο τον Κοφινά, ο οποίος διατέλεσε και αρχιμουσικός της «Αθηνάς» και έβγαλε πολλούς τρομπετίστες όπως τον Αρ. Καζαντζή, τον Κ. Κύρκα, και το Σπ. Νικόλτση.

Ο Δημήτρης Άτσης έκανε μία καλή κομπανία όπως τη λέγανε τότε, με όλα τα παιδιά του και όταν δεν είχανε δουλειά στα χτήματα, παίζανε στους γάμους. Ήταν όμως πολύ αυστηρός και νευρικός πάνω στη μουσική, αν φάλτσαρε κάποιος ήταν ικανός να τον χτυπήσει με το όργανο πάνω στο κεφάλι. Γι' αυτό όταν τους ζητούσαν να παίξουν σε γάμο όσοι τον ξέρανε συχνά του λέγαν, μπαρμπα-Δημήτρη εσύ θα παίζεις να κατεβάσουμε τη νύφη και μετά ας παίξουν τα παιδιά! Αφού λοιπόν ο μπαρμπα-Δημήτρης έπαιζε τη μελωδία του αποχωρισμού της νύφης, την ώρα που έβγαινε από το πατρικό της, έσπαζε το κλαρίνο στα δύο και έφευγε αφήνοντας τα παιδιά του να συνεχίσουν τη μουσική στο γλέντι του γάμου.

Για νταούλι στην κομπανία είχαν τον μπαμπά του Σταύρου Παζαρέντση.

Ο Θανάσης Άτσης ήταν στη στρατιωτική μπάντα που πήγε το 1919 στη Μ. Ασία με τον ελληνικό στρατό. Ο Θανάσης στη Μ. Ασία έπαιζε με τη συμφωνική ορχήστρα του στρατού (ορχήστρα με έγχορδα) και έμεινε εκεί 3-4 χρόνια, έως τη μικρασιατική καταστροφή. Ο γιος του Δημήτρης αφηγείται το παρακάτω περιστατικό.

«Μια βδομάδα πριν την καταστροφή, με τη συμφωνική ορχήστρα του στρατού έπαιζαν σε θεατρική παράσταση **με θέμα την υποχώρηση του ελληνικού στρατού**, λες και ήταν σημαδιακό, αφού σε 5 μέρες φεύγανε κυνηγημένοι».

Ο Θανάσης όταν γύρισε από τη Μ. Ασία (μετά το 1922) έφυγε από τη Νάουσα και πήγε να δουλέψει σαν επαγγελματίας μουσικός σε ορχήστρες των Αθηνών και της Θεσσαλονίκης. Όταν μετά από κάποια χρόνια επέστρεψε στη Νάουσα, έπαιζε σε ορχήστρα στα τότε οικογενειακά κέντρα της Νάουσας και συνεργαζόταν με μουσικούς από τη Θεσσαλονίκη αλλά και από τη Νάουσα όπως τον Κώστα Μπάλια (βιολί), τον Αντώνη Βελιγδένη (Σαξόφωνο), το Σταύρο Βελιγδένη (τρομπόνι) και άλλους. Χειμερινά κέντρα της εποχής ήταν του Γρέζιου και του Δάρη, ενώ θερινό ήταν το κιόσκι μέσα στο πάρκο. Πριν τον πόλεμο του 1940 στην ορχήστρα τους, για ακορντεόν και πιάνο φέρνανε μουσικούς από τη Θεσσαλονίκη. Με το Μπάλια άρχισε να συνεργάζεται το 1938. Όταν ο Θανάσης Άτσης γύρισε στη Νάουσα υπήρχε ορχήστρα εγχόρδων με 7 βιολιά στην οποία συμμετείχε και ίσως κάποιο διάστημα τη διηύθυνε. Στα κέντρα διασκέδασης και στις χοροεσπερίδες πριν τον πόλεμο του 40 παίζανε οπερέτες, ταγκό, βαλς και άλλες μελωδίες της εποχής τους. Παραδοσιακά τραγούδια και Ναουσαϊκά παίζανε μόνο κατόπιν παραγγελίας. Ο Θανάσης και η ορχήστρα του πήγαιναν και σε γάμους αλλά σπάνια γιατί είχαν σταθερή δουλειά στα κέντρα διασκέδασης.

Ο Δημήτρης Άτσης γιος του Γκόγκα αφηγείται μια ενδιαφέρουσα ιστορία για τον παππού του.

«Το 1904 στο Μακεδονικό Αγώνα ξεσηκώθηκαν πολλοί Ναουσαίοι μαζί και ο παππούς μου, τον έχω φωτογραφία με τον μπαμπά του Παύλου Τσουκαλά, τον Πάσχο, τον Σιμανίκα και άλλους με τα όπλα αγκαλιά. Όταν ο Σιμανίκας έκανε την ομάδα του στην περιοχή μας, έστειλε τον παππού μου τον Δημήτρη με το κλαρίνο του στα Βοδενά, όπου είχαν αρχηγείο οι κοιτατζήδες για να συλλέγει πληροφορίες. Σκοπός του ήταν παίζοντας μουσική στις διάφορες παρέες στις ταβέρνες, την ώρα που λύνεται η γλώσσα των ανθρώπων με το πιετό, να συλλέγει πληροφορίες και να τις μεταφέρει στο Σιμανίκα».

Όταν ο Δημήτρης Άτσης σταμάτησε να παίζει μουσική, συνέχισαν να παίζουν ο γιος του Γκόγκα με τον μικρότερο αδελφό του τον Φιλώτα (ο ένας κορνέτα και ο άλλος τρομπόνι), κλαρίνο που το χρειαζόταν για τους γάμους, δεν είχαν. Πριν σταματήσει τη

μουσική ο πατέρας τους είχε βγάλει ένα κλαρίνο, τον Τσιαύκα τον Γκόγκα. Έλεγε δε ότι ο Τσιαύκας είχε πολύ καλή Γκαβάτα, δηλ. πολύ γλυκιά φωνή στο κλαρίνο. Συνεργάστηκαν λοιπόν τα αδέρφια με τον Τσιαύκα που έπαιζε κλαρίνο. Ο δε αδερφός του Γκόγκα Τσιαύκα ο Γόλης, έπαιζε νταούλι.

Μετά την κατοχή ο Τσιάφκας έφυγε σε άλλη κομπανία και οι Άτσηδες πήραν στην κομπανία τους τον Κατσάνο τον Αλέξη, που έπαιζε κλαρίνο, και πήγαιναν πάλι σε γάμους.

Ο Θανάσης Άτσης παντρεύτηκε την αδερφή του συνεργάτη του μουσικού Αντώνη Βελιγδένη και έκανε 4 παιδιά. Ο ένας που σκοτώθηκε το 1948-49 με το αντάρτικο, ενώ ήταν «Μάης», έπαιζε πολύ καλό βιολί και τον έλεγαν Γιώργο. Ο άλλος γιος ο Δημήτρης (Μίμης), ξεκίνησε να παίζει μουσική με το πατέρα του το 1941-42 σαν τζαζμπανίστας (ήταν ο μόνος που είχε χαρτί από Ωδείο της Θεσ/νίκης). Ο Μίμης πήγε και 4 χρόνια στο Ωδείο για πιάνο με το Μαρίνο Βασιλειάδη αλλά σταμάτησε το 1948 με τον εμφύλιο. Όταν πέθανε ο πατέρας του σταμάτησε να παίζει μουσική και έφυγε μετανάστης στη Γερμανία. Ο άλλος αδερφός του ο Λάμπης δεν έμαθε μουσική.

Ο Γιώργος Άτσης (Γκόγκας) έπαιζε τρομπέτα. Ήταν τρομπετίστας στη φιλαρμονική του στρατού στη Βέροια όπου υπηρέτησε τη θητεία του. Είχε δύο παιδιά τον Δημήτρη και τον Βασίλη, που δεν έγιναν μουσικοί.

Τη δεκαετία 1920-1930 ο Δημήτρης Άτσης και τα παιδιά του είχαν τα καλύτερα όργανα σε όλη την περιοχή. Είχαν νταούλι με πιάτα που περιείχαν ακόμη και ασήμι μέσα, το δε δέρμα του ήταν ψαρίσιο. Τα χάλκινα όργανα ήταν τσεχοσλοβάκικα. Ο Θανάσης έπαιζε κορνέτα με τα κλειδιά πλαγιαστά ενώ ο Γκόγκας έπαιζε τρομπέτα με τα κλειδιά πάνω. Ο Δημήτρης Άτσης πέθανε το 1952 σε ηλικία 88 χρονών. Ο αδερφός του ο Γιώργης είχε πεθάνει νέος σε ηλικία 30-32 χρονών.

Μετά το 1950 η οικογένεια έπαιζε και σε εκδηλώσεις (γυμναστικές επιδείξεις) των σχολείων στο γήπεδο της Νάουσας.

Από τη συνοικία του Αγίου Γεωργίου υπήρχε κομπανία που έπαιζε στους γάμους στα χωριά της περιοχής μας. Αναφέρονται ο Μπαϊτούσης και ο Τοντόρτσης που ίσως ήταν ο Τούσκας Γιαννούλης (Τρομπέτα) και ο Βρούφτσκας. Ακόμη είχαμε μουσικούς όπως ο Γιάννης Σιάγκος που έπαιζε κλαρίνο ο Βασίλης Σιάγκος που έπαιζε τρομπόνι και ο Γιώργος Μάκης τρομπέτα.

Σχετικά με την εμφάνιση του λαϊκού κλαρίνου στην Ελλάδα στα τέλη του 19^{ου} και στις αρχές του 20^{ου} αιώνα έχουμε ελάχιστες αναφορές για τη δυτική Μακεδονία, κυρίως για τη Σιάτιστα και το Άργος Ορεστικό. Για την κεντρική Μακεδονία και ειδικότερα για τη Νάουσα δεν υπάρχει καμία αναφορά.

Ο Δημήτρης Άτσης κλαρίνο έπαιζε από το 1888! Την περίοδο δε 1900-1920 υπήρχαν στη Νάουσα όπως προανέφερα αρκετές κομπανίες που έπαιζαν στους γάμους και τα γλέντια. Το γιατί οι δικοί μας μουσικοί παρέμειναν άγνωστοι, ίσως είναι ένα θέμα που χρήζει περισσότερης έρευνας.

Μία πιθανή εξήγηση είναι το ότι ποτέ δεν ήταν αποκλειστικά επαγγελματίες μουσικοί, η μουσική ήταν η δεύτερη δουλειά τους, το μεράκι τους. Μία δεύτερη πιθανή εξήγηση είναι ότι σαν κομπανίες κινούνταν στα όρια της περιοχής μας, με αποτέλεσμα παρόλο που ήταν άριστοι μουσικοί να μη γίνουν ευρύτερα γνωστοί.

Ελπίζω στο μέλλον να γίνουν περισσότερες έρευνες πάνω στη μουσική μας παράδοση η οποία είναι πλουσιότατη αλλά δυστυχώς στο μεγαλύτερο μέρος της ανεξερεύνητη.